

Литературни празници в Златарица и връчване на Четиринадесетата национална награда за литературна критика на името на Иван Радославов и Иван Мешеков

Literary Festivals in Zlataritsa and Awarding the Fourteenth National Prize for Literary Criticism Named After Ivan Radoslavov and Ivan Meshekov

На 9 май 2022 г., на празника на град Златарица, беше обявен носителят на Четиринадесетата национална награда за литературна критика на името на Иван Мешеков и Иван Радославов, две от най-големите фигури в Пантеона на българската художествено-естетическа мисъл. На официалната церемония по връчването на наградата присъстваха преподавателите от катедра „Българарска литература“ при ВТУ, Деканът на Филологическия факултет проф. Ценка Иванова, зам.-деканът доц. Владимир Донеv, предишни лауреати на наградата, сред които проф. Михаил Неделчев, проф. Иван Станков, а също и редица други официални гости, общественици, свързани с миналото и настоящето на града.

На 27 ноември 1992 г. в града на критиците Иван Мешеков и Иван Радославов – по идея на акад. Иван Радев (светла му памет!) и катедра „Българска литература“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ със съдействието на обществеността и управата на Златарица се учредява Националната награда за литературна критика на името на Иван Радославов и Иван Мешеков. През изминалите вече три десетилетия се преиздадоха редица от книгите им, превърнали се в библиографска рядкост, при това придружени със задълбочени предговори, послеслови, приложения, текстологични бележки. Така в годините, непосредствено след демократичните промени, не само литературоведите от ВТУ, но и малкото възрожденско градче поеха своя дълг към двамата от най-прозорливите български литературни критици от първата половина на ХХ в. и досега. Наградата се превърна в безспорна културна институция. Досегашни нейни носители са – ст. н. с. Сабина Беляева (посмъртно), професорите Никола Георгиев, Светлозар Игоv, Иван Радев, Радосвет Коларов, Михаил Неделчев, Симеон Янев, Чавдар Добрев, Милена Кирова, Антония Велкова-Гайдаржиева, Пламен Дойнов, Иван Станков, Цветан Ракъовски.

Във връзка с честванията се преиздаде със спомоществователството на Община Златарица книгата на Иван Мешеков „Николай Лилиев. Романтик символист“ (1937), първото цялостно изследване на лириката на поета от неговите две стихосбирки „Птици в нощта“ и „Лунни петна“. Ив.-Мешековият художествено-естетически прочит на тази поезия е сред първите критико-оценъчни инвенции, които с времето се превръщат в матрични за поколения напред. Есенциалистски формулираните наблюдения на тълкувателя са ключови концептуални ядра в интерпретациите на творчеството на поета и до днес. Модерните, непознати до момента тълкувателски идеи, които прокарва и защитава в хода на работата с Лилиевото творчество, се налагат като категориален, речников, аналитико-операционен „гръбнак“ на българската критико-херменевтична мисъл, но и ни задължават да мислим за Иван Мешеков като за критик от европейска величина. Автори на предговора и послеслова са проф. Антония Велкова-Гайдаржиева и проф. Димитър Михайлов.

Съучредителите на националната награда – катедра „Българска литература“ при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и ръководството на Община Златарица, представлявано от кмета г-н Михаил Ганев и председателя на Общинския съвет г-н Стефан Бранзелов, присъдиха Четиринадесетата национална награда за литературна критика на проф. д-р Димитър Михайлов.

Лауреатът беше представен от проф. Антония Велкова-Гайдаржиева в следното слово, произнесено при връчването на наградата от кмета на гр. Златарица:

„Цялостният научно-творчески път на проф. Д. Михайлов му отрежда място сред най-дълбочените български литературни историци, естетически ценители, текстолози в национален мащаб.

Неговите шест книги: Стоян Михайловски, Просвета. С., 1994; Класически творби на българската литература, Слово, В. Търново, 1995 (II доп. изд., 2002); Поетът Яворов, ДАР-РХ, В. Търново, 2012; Стоян Михайловски. Поетически текст и национален контекст, В. Търново, 2012; Яворов и другите, ДАР-ДХ, В. Търново, 2015; Иван Вазов. История. Поетика. Диалози. ДАР-РХ, В. Търново, 2016 проблематизират творчеството на ключови имена в историята на следосвобожденската ни и съвременна класика. Във всички тях, както и в цялостното си изследователско дело Д. Михайлов се откроява като изключително прецизен литературен историк, като проникателен анализатор и естетически взискателен тълкувател на художествените стойности, като вострастен homo arhivarius, който не само прави публично достойно откритие и осветлени факти, но ги и „разказва“, композирайки вълнуващи литературноисторически и критически сюжети.

Д. Михайлов е изследовател, който вярва в каноничните ценности, в класическото надвремие. Той действително приютава в трудовете си големите български писатели и техните творби, интерпретаторски ги събира, приканва ги към интригуващи диалози, към взаимни реплики, сюжетира междуличностни отношения и творчески биографии, провокира интертекстуални връзки и тълкувателски идеи, конструира междутекстови мълчания, въпреки подмолните напрежения, въпреки ветровете и бурите в литературното поле. Д. Михайлов и професионално-биографически, и естетико-оценъчно живее „в класиката“ и с класиката. Самите заглавия на неговите книги, статии, студии, есета, мемоарни фрагменти отвеждат към очевидния извод, че авторът през годините не посяга към творци от „втория и третия“ ред. Занимават го произведенията на вече узаконените от българската критика и литературната история имена и заглавия. Но текстовете му винаги предлагат различни, неординарни гледни точки спрямо класическите творби на националната литература, но и спрямо непоклатимите персонални литературни митове – онези, които поставят фундаментите, които изграждат „гръбнака“ на българския литературен канон – от Ботев, Вазов и Михайловски, д-р К. Кръстев и Елин Пелин, през Дебелянов, Ем. Попдимитров и Ас. Разцветников до Ив. Мешков и Ив. Радославов. Но и още по-нататък, до нашите съвременници – Иван Динков, Анчо Калоянов, Борис Христов...

Нещо, което откроява професионалния му почерк е, че в текстовете му интерпретацията не стига до свръхинтерпретация. В този смисъл Д. Михайлов е от най-отговорните историци на следосвобожденската и съвременната литература. Той е художествен ценител, който не се поддава на каквито и да е теоретически, естетически, терминологически моди. Напротив, във всички свои книги, студии, статии изследователят се съпротивлява срещу увличащите, но бързопреходни постмодерни идеи, срещу ефектните, но изпразнени от дълбоко съдържание фрази, срещу актуалните, но бързоплети и конюнктурно обвързани импровизации. Неговите тълкувателски ракурси и литературно-исторически сечива са „здро заземени“ в онова, което предлагат архивите, писмата, дневниците, ръкописите на българските писатели, но и което по автентичен начин ни казват и без каквито и да е партийно-идеологически и обществено-пропагандни насилия ни внушават страниците на така обичаните от изследователя национални творци. Копаяйки рудата на литературната фактология, той генерира нови идеи, които преконфигурират литературната история и литературната биографистика. Всяка негова „разкопка“ задава различна оптика към уж до болка познати фигури и творби. Разбира се, и за други професионални литератори може да се каже, че не робуват на предварително следвани абстрактни принципи, че не са фанатично верни на литературоведски школи или философски течения. Но като че ли за последните четири и повече

десетилетия това в пълна степен се отнася за Д. Михайлов, който остава непоклатим в убедеността си в съществуването на българската класика като неизменна част от „световната библиотека“. Националната класика, сътворила уникалните светове, смисъл и ценности, които освен български – са универсални.

Показателни за цялостния професионален портрет на Д. Михайлов са последните му книги, посветени на двамата любими творци, превърнали се в постоянни и верни спътници в неговия живот на български литературен историк и критик. „Вазов“ и „Яворов“ – две художествени вселени, побиращи в себе си духовните обеми по „хоризонталата“ и „вертикалата“ на българския свят. Две непоклатими имена на родната класика, изискващи различна интерпретаторска оптика, различни философско-херменевтични сечива и даже различна емоционално-психологическа нагласа в процеса на тълкуването им. Книгата и етюдите, посветени на Иван Вазов, са едни от литературно-исторически най-плътните и мъдри разкази, съприкосновяващи ни с „първите“, най-важните истини за българския свят, увековечени завинаги в словото на Патриарха, а десетките опуси за П. К. Яворов ни съприкосновяват с разтърсващи истории, често и лично преживени, но и ни предлагат емпатични тълкувания на съдбовни биографични жестове и художествени текстове, които безусловно убеждават в световната значимост на българския трагически поет.

Яворознанието, по-скоро яворо-познанието е марка за присъствието на проф. Михайлов в съвременното българско литературознание. Той е от малцината изследователи, чийто жизнетворчески път от раждането му в Чирпан до днес, е белязан от безграничния Яворов дух, от трагическата осанка на поета на нощта, дарила ни с откровения от метафизичен характер. Ето защо, признанието, което прави авторът относно Ив.-Мешековото изследване „П. К. Яворов. Поет богорец“, че е „първата концептуална книга за поета Яворов“ – е нещо повече от литературноисторическа равностметка. То е поклон пред един незаменим интерпретатор, влязъл в най-потайните кътчета, най-неизречимите дълбини на поетовото страдание.

Д. Михайлов има способността по напълно прозрачен, терминологично незатормозяващ начин да постига „изследователски ефекти“, т.е. да допринася за виждането на недовидени неща, да назовава недоловеното, изтласканото, страничното на пръв поглед и да го превръща в „ключ“ за новаторски прочит. Михайлов притежава дарбата да осветлява трудно видимото с просто око, скритото, имплицитното. Изследователят умее да разпознава различни от установените йерархични нива на текста. И уж привидно възстановява факти от биографията на личността, а всъщност „разиграва“ другите гледни точки на художника, прецедентите в поведението му на творец, ставащи модели. Д. Михайлов умее да чете между редовете, да дотворява „казаните неща“, да декодира, но и смислотворчески да дописва думите на българските писатели и учени, благодарение тъкмо на цялостната си визия за националната литература.

И тъй като, когато се говори за канон и класика, няма как да не стане дума за тези, които ги узаконяват, Д. Михайлов посвещава изключително инвентивни, оборващи десетилетни клишета, текстове на едни от най-проницателните български критици за всички времена – д-р К. Кръстев, Ив. Радославов, Ив. Мешеков. Малко пресилено, но можем да твърдим, че дори и ако само тези арбитри на естетическия вкус бяха законодателствали в литературното поле от началото до 50-те години на миналия век, българската култура щеше да разполага със своя безспорен „списък“ от вечни автори и творби. Неведнъж съм писала за това, че катедра „Българска литература“ при ВТУ с нейния дългогодишен ръководител акад. Ив. Радев (светла му памет!) има историческата заслуга името и делото на Ив. Радославов и Ив. Мешеков да се завърне в актива на новата българска литература. През десетилетията, непосредствено след демократичните промени, литературоведите от ВТУ, но и днешната управа на възрожденска Златарица изпълняват с достойнство мисията да възкресяват и охраняват паметта за Ив. Радославов и Ив. Мешеков, чиито родови корени са свързани с малкото градче край старата столица. Един от задълбочените съставители на новите издания на книгите на знаковите ни критици е тъкмо Д. Михайлов, като той е автор и на много от послесловите, приложенията, текстологичните бележки. За изследователя критическото слово е в основата на градежа на националната културна памет.

Изследванията на Михайлов са своеобразен „наръчник от образцови уроци“ за това как да се преподава и разказва родната класика – проникновено, вълнуващо, самочувствено и любовно. Всичките му трудове литературноисторически, аналитично-интерпретаторски, философско-естетически очертават „параметрите“ на вечната българска библиотека, на един свят, в който, каквото и да се случва в реалността, детерминирана от пазара и политиката, духът се чувства „на сигурно“, приютен, защитен, според заветите и на патроните на нашите тържества вече три десетилетия, две от най-бележитите фигури в българския литературнокритически Пантеон, златарчаните Ив. Мешеков и Ив. Радославов. Защото българската класика я има и във всеки един момент е готова да бъде аналитично и съкровено препрочетена.

И не на последно място, един от невидимите персонажи в литературоведските работи на Д. Михайлов, независимо дали пише за Иван Вазов или Пейо Яворов, за Ст. Михайловски или Алеко Константинов, за Д. Талев или Ив. Динков, е човешката съвест като върховна инстанция за всички и всичко в земните дела и страсти. Д. Михайлов винаги е бил бдителен по отношение на езиковото и моралното поведение на писателите, които изследва. В текстовете си той не само отново и отново формулира моралните принципи, които трябва да ръководят художника, но и преактуализира в съвременни условия дебата за артиста и неговия нравствен ръст, за творчеството и политическата конюнктура, за писателя и властта.

В традициите, завещани от Ив. Мешеков и Ив. Радославов, Д. Михайлов знае, помни, тълкува и вярва в без-ценността на националната класика, в нейната висока, несъществуваща никъде другаде в човешкия свят – автономия. Ученият е сред малцината български литературоведи, притежаващи майсторството да превръщат „хаоса“ в „космос“, да подреждат, разказват и композират класическите достояния на българската литература по един напълно ясен, категориално прозрачен начин, който носи усещането за простота, омиротвореност и пълнота.

Пътят на Д. Михайлов действително се отличава със завидно постоянство, концептуално единство и нравствена висота спрямо най-важните книги и персони на националното художествено и интелектуално богатство. Убедена съм, че е достоен носител на Националната награда за литературна критика на името на Иван Радославов и Иван Мешеков. Честито!“

В своите благодарствени думи проф. Д. Михайлов отбеляза следното:

„За мен е изключителна чест да приема националната награда за литературна критика на името на Иван Радославов и Иван Мешеков. Тази огромна чест дължа на Община Златарица и на катедра „Българска литература“ при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Учредена през 1993 г., това е единствената в България награда за литературна критика. Нейни носители досега са били ст. н. с. Сабина Беляева (посмъртно), проф. Никола Георгиев, проф. Светлозар Игов, проф. Иван Радев, проф. Радослав Коларов, проф. Михаил Неделчев, проф. Симеон Янев, проф. Чавдар Добрев, проф. Милена Кирова, проф. Антония Велкова-Гайдаржиева, проф. Пламен Дойнов, проф. Иван Станков, проф. Цветан Ракъовски. Изреждам имената на всички лауреати, за да се види, че повечето са сред най-видните представители на академичното ни критическо слово. Някои от тях вече не са между живите. През последните три години ни напуснаха проф. Никола Георгиев и акад. Иван Радев, както и авторът на статуетката, с която се удостояват лауреатите, проф. Константин Денев. Поклон пред светлата им памет!

Спомням си думите на нашия учител проф. Никола Георгиев при получаването на тази награда преди много години тук, в Златарица: „Аз на тези двама велики мъже дори и чехлите им не мога да нося!“. А той можеше не само чехлите им да носи, той създаде законодателни текстове в българското литературознание и е родоначалник на не едно и две поколения литературоведи след себе си. Трябва да се поклоним и пред делото на акад. Иван Радев, инициаторът на тази награда и виновникът и до днес да почитаме създаденото от Иван Радославов и Иван Мешеков. Благодарение на него катедра „Българска литература“ при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ през последните 30 години проведе национални научни конференции, посветени на Иван Мешеков и Иван Радославов, издаде сборници с материалите от конференциите, както и

библиография за тях от доц. Живка Радева и монографичното изследване на проф. Антония Велкова-Гайдаржиева „Иван Мешекков или достойнията и зрелостта на литературната критика“.

Заради усилията на учените от катедра „Българска литература“ във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ при спомоществователството на Община Златарица са факт и новите издания на двамата критици. Всичко започна от „Книга от техни страници“ (1996), за да продължи с издаването на книгите на Иван Радославов „Бодлер или Тургенев?“ (2005) и „Портрети“ (2009) и на Иван Мешекков „Трудовоспътническа литература“ (2003), „Към реалистична критика“ (2011), „Ляво поколение“ (2013), „П. К. Яворов. Поет богоборец“ (2017), „Г. П. Стаматов. Изобличител реалист“ (2019).

Изброявам подробно всички тези факти, за да стане ясно, че Община Златарица и катедра „Българска литература“ през последните 30 години съвместно са извършили едно огромно благодарно дело, издължавайки се както на двамата критици, така и на българската литература. Благодаря на Община Златарица, че ни подкрепи и направи това възможно.

И това дело не е анонимно, зад него стои трудът на акад. Иван Радев, доц. Ангел Тонов, проф. Виолета Русева, проф. Иван Станков, проф. Сава Василев, проф. Петър Стефанов, проф. Антония Велкова-Гайдаржиева. И скромно до тях се нареждам и аз. Аз съм един от малкото оцелели ратници за делото на Иван Мешекков и Иван Радославов, заедно с Антония Велкова-Гайдаржиева, с която осъществихме и новото издание на книгата на Иван Мешекков „Николай Лилив. Романтик символист“ (2022), тънеща в забрава цели 85 години. За 30 години са издадени 13 книги от и за двамата критици, по-голямата част от тях финансирани от Община Златарица.

Родени в Златарица, Иван Радославов и Иван Мешекков са едни от стожерите в българското литературнокритическо слово. Малцина преди тях – д-р Кръстев, Боян Пенев – и още по-малко сред тях, като Владимир Василев и Васил Пундев, с цялостното си творчество воюват за ценностите в българската литература. Воюват е точната дума. С книгите си и статиите си те отстояват принципите на истинската литература, макар двамата да са съвсем различни и да бранят различни идейно-естетически позиции.

Иван Радославов е апологетът на българския символизъм. Неговата антология „Млада България“, книгите му „Портрети“ и „Българска литература“ утвърждават символизма като връх в българското литературно развитие. Но неговата гледна точка е особена – символизмът у нас започва с творчеството на Теодор Траянов и то е най-голямото му достижение. Нещо, което литературна ни история впоследствие постави под съмнение. Иван Мешекков, обратно, утвърди чрез серията си портретни студии за Христо Ботйов, Алеко Константинов, Яворов, Георги Стаматов, Николай Лилив, Йордан Йовков канонът на българската класика, който е непоклатим и до днес. Въпреки увлеченията и на двамата в защитата на собствените тези, техните изследвания са особено ценни и сега. Нищо че социализмът сложи бариера за повече от 40 години върху техните книги, нищо, че бяха изтикани в периферията, техните думи добиха нов живот през 90-те години на XX век и особено през новия XXI век.

Да си носител на награда на името на Иван Радославов и Иван Мешекков е не само чест, но е и огромна отговорност. С тази отговорност приемам наградата, като благодаря още веднъж на Община Златарица и на катедра „Българска литература“ при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Антония Велкова-Гайдаржиева*

* Антония Велкова-Гайдаржиева – проф. д-р, катедра „Българска литература“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, a.gaydarjieva@ts.uni-vt.bg